

МІЖРЕГІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Засновано у 2001 р.

Випуск 47 (4–2015)

*Політичні науки
Юридичні науки
Економічні науки*

Київ
ДП «Видавничий дім «Персонал»
2015

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43
М58

Редакційна колегія

Подолька А. М., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Політичні науки

Антонюк О. В., д-р політ. наук, проф.,
Бабкіна О. В., д-р політ. наук, проф.,
Бідзюра І. П., д-р політ. наук, Варзар І. М.,
д-р політ. наук, проф., Головатий М. Ф.,
д-р політ. наук, проф., Гончаренко О. М.,
д-р іст. наук, Мелков Ю. О., д-р філос.
наук, доц., Піляев І. С., д-р політ. наук,
Попов В. Ж., д-р іст. наук, проф., Сур-
мін Ю. П., д-р соціол. наук, проф., Хиж-
няк І. А., д-р іст. наук, проф., Шуба О. В.,
д-р політ. наук, проф.

Юридичні науки

Александров Ю. В., канд. юрид. наук, проф.,
Ануфрієв М. І., д-р юрид. наук, проф., Бандур-
ка О. О., д-р юрид. наук, проф., Боро-
дін І. Л., д-р юрид. наук, проф., Гаркуша
В. С., канд. юрид. наук, доцент, Демчен-
ко С. Ф., д-р юрид. наук, Джунь В. В.,
д-р юрид. наук, проф., Ковальська В. В.,
д-р юрид. наук, ст. наук. співр., Корнієн-

ко М. І., канд. юрид. наук, проф., Курко М. Н., д-р
юрид. наук, доцент, Мартиненко О. А., д-р юрид.
наук, проф., Муравйов К. В., канд. юрид. наук,
доцент, Недюха М. П., д-р філос. наук, проф.,
Подолька А. М., д-р юрид. наук, проф.,
Романенко Є. О., д-р наук з держ. упр., доц.,
Темченко В. І., канд. юрид. наук, доцент, Христин-
ченко Н. П., канд. юрид. наук, Юлдашев О. Х.,
д-р юрид. наук, проф., Ярмиш О. Н., д-р юрид.
наук, проф.

Економічні науки

Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф., Дахно І. І.,
д-р екон. наук, проф., Дмитренко Г. А., д-р екон.
наук, проф., Куроченко О. В., д-р екон. наук, проф.,
Пиля В. І., д-р екон. наук, проф., Радзієвський О. І.,
д-р екон. наук, Федоренко В. Г., д-р екон. наук,
проф., Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф.,
Швець В. Я., д-р екон. наук, проф., Баєва О. В., д-р
біол. наук, проф., Сафонова В. Є., д-р екон. наук,
Хачатрян Г. Е., д-р екон. наук.

*Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом
(протокол № 10 від 18.11.2015 р.)*

Міжрегіональна Академія управління персоналом.

М58 Наукові праці МАУП / редкол.: А. М. Подолька (голов. ред.) [та ін.]. — К. : МАУП, 2001 —
Вип. 47 (4–2015). Політичні, юридичні, економічні науки. — К. : ДП “Вид. дім “Персонал”,
2015. — 120 с.: іл. — Бібліогр. в кінці ст.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами роз-
витку політології, права і економіки.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

*Вищою атестаційною комісією України “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання з політичних наук
(за постановою Президії ВАК України № 1-05/4 від 26 травня 2010 р.) та юридичних наук (за постановою
Президії ВАК України № 1-05/5 від 31 травня 2011 р.).*

*Міністерством освіти і науки України збірник “Наукові праці МАУП” визнано як фахове видання
з економічних наук (за наказом МОН України від 21.11.13 № 1609).*

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

ЗМІСТ

ПОЛІТИЧНІ НАУКИ	5	Заросило В. В. Адміністративно-правові засади проведення виборів і референдумів як масових заходів та охорона громадського порядку під час їх проведення	62
Гула Р. В. Гене́за патріотизму: комплекс наукових підходів	5	ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ	66
Дахно І. І., Алієва-Барановська В. М. Розвиток відносин Норвегії та Європейського Союзу: досвід для України ...	11	Степахно І. В., Кубушка Л. І., Табаків В. З. Использование статистического анализа для идентификации математической модели решения прикладных задач с целью экономии затрат.....	66
Гайдукевич Г. А. Урегулирование ситуации в Украине и перспективы развития мира	16	Квашук Д. М., Карпова К. В. Оцінка впливу основних факторів на розвиток машинобудування в Україні	69
Гольцов А. Г. Україна в сучасних неоімперських геополітичних проєктах	23	Квашук Д. М., Пригунов П. Я., Карпова К. В. Оцінка впливу основних факторів на економічну безпеку машинобудівних підприємств у процесі інформаційно-аналітичного забезпечення	82
Заяць Г. С. Соціальна сфера: пріоритетні напрями досліджень	31	Колесник В. М., Савченко Т. В. Фактори впливу на витрати промислових підприємств	87
Юсеф Н. Научно-техническое и энергетическое сотрудничество Украины со странами ближневосточного региона	36	Сливка О. А. Концепція людського розвитку як основа формування соціальної політики підприємства	93
Іванов Д. В. Місія суспільного телебачення і радіомовлення у національному законодавстві України та Польщі у контексті перспектив європейської інтеграції України	42	Степахно І. В. Використання математико-статистичних методів у моніторингових економічних дослідженнях якості	98
ЮРИДИЧНІ НАУКИ	47		
Александров Ю. В. Щодо нового Закону України “Про пробацію” ...	47		
Костюк Т. О. Проблеми законотворчої діяльності в Україні і моніторна демократія.....	51		
Шашкова-Журавель І. О. Характеристика міжнародно-правової системи забезпечення охорони праці шахтарів	56		

Марченко С. М.

*Розробка антикризового механізму
маркетингового логістичного ціноутворення
на підприємствах сільськогосподарського
машинобудування України.....* 102

Толевска И. Н.

*Туризм как социальный феномен
и парадигмальные особенности*

*его развития в современных условиях
жизнедеятельности.....* 110

Харченко О. В.

*Домінуючі чинники розвитку
світової транспортної системи
і сучасна стратегія реформування
транспортної системи .....* 114

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ..... 117

УДК 343.222.343.541

Ю. В. АЛЕКСАНДРОВ

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЩОДО НОВОГО ЗАКОНУ УКРАЇНИ “ПРО ПРОБАЦІЮ”

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 47(4), с. 47–50

Наведено аналіз та деякі зауваження з приводу застосування новоприйнятого Закону України “Про Пробацію”.

5 лютого 2015 р. було прийнято Закон України “Про пробацію” [1] (далі — Закон). Завершилась довготермінова 8-річна епопея розробки проекту закону, його обговорення науковцями і практиками, а також пробне втілення в життя. Цьому передувало багаторічне (починаючи з 1990-х років) вивчення інституту апробації, його особливостей у різних країнах, насамперед європейського континенту.

На базі цього було, мабуть, прийнято в згаданому законі чимало раціонального, що містилося у зарубіжному законодавстві, передусім у шведському, із врахуванням особливостей нашого сьогодення. Закон набрав чинності з 27 серпня 2015 р.

Термін “пробація” походить від латинського *probatio* (доказ, засіб доказування, судове слідство), який з часом був запозичений англійською мовою (probation) і став розумітися як “випробування”.

У Великій Британії, США інститут пробації існує більше 200 років, потім він поширився на багато інших країн світу, де й існує з певними відмінностями.

Особливо широко інститут пробації застосовується в США, де в пробаційному режимі постійно перебуває кілька мільйонів засуджених. Контроль за поведінкою особи, засудженої без позбавлення волі, здійснюється працівниками окремої служби пробації.

Федеральна служба пробації США перебуває у складі Департаменту юстиції. У 2011 р. у системі пробації США перебувало 7,4 млн громадян.

Як правило, пробація може застосовуватися лише в разі вчинення нетяжкого злочину, але й не виключається навіть у випадку вчинення особливо тяжких злочинів. Зазвичай термін пробації не має перевищувати п'ять років.

Заробітна плата офіцера пробації становить 50–100 тис. дол. на рік, працівників пробації — держслужбовців — 78 тис. дол. на рік.

Один офіцер пробації здійснює нагляд у середньому щодо 50 осіб.

Протягом року ним складається до 500 досудових рапортів з рекомендаціями щодо обрання міри покарання та 500 рапортів про можливість застосування застави (після про-

веденого дослідження) [1]. Хотілося б зауважити, що такий обсяг роботи викликає сумнів у її високому і належному рівні.

Згідно із п. 6 ст. 2 Закону пробація визнається як система наглядових та соціально-виховних заходів, що застосовуються за рішенням суду та відповідно до Закону до засуджених, виконання певних видів кримінальних покарань, не пов'язаних з позбавленням волі, та забезпечення суду інформацією, що характеризує обвинуваченого.

Закон (ст. 8) розрізняє три види пробації: досудова пробація; наглядова пробація; пенітенціарна пробація.

Щодо *наглядової пробації*, то вона постійно здійснюється кримінально-виконавчою інспекцією, хоча згідно з Законом її повноваження і обов'язки розширені насамперед за рахунок соціально-виховних заходів щодо засуджених і звільнених від покарання з випробуванням.

Згідно із п. 3 ст. 10 Закону орган пробації під час наглядової пробації реалізує пробаційні програми стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням.

Пробаційна програма (п. 7 ст. 2 Закону) призначається за рішенням суду особі, звільненій від відбування покарання з випробуванням, та передбачає комплекс заходів, спрямованих на корекцію соціальної поведінки або її окремих проявів, формування соціально сприятливих змін особистості, які можливо об'єктивно перевірити.

До реалізації пробаційних програм можуть залучатися підприємства, установи та організації незалежно від форм власності (п. 4 ст. 10 Закону). Треба вважати, що йдеться найперше про благодійні, релігійні, волонтерські організації, а також структури, де працює засуджена без позбавлення волі особа.

Щодо *досудової пробації*, то це новий інститут в нашому законодавстві, який був невідомий ані імператорському російському праву, ані праву часів радянської влади. Згідно із ст. 9 Закону досудова пробація — це забезпечення суду формалізованою інформацією, що характеризує обвинуваченого, з метою прийняття судом рішення про міру його відповідальності. Для підготовки досудової

доповіді персонал органу пробації має право отримувати інформацію про обвинуваченого від підприємств, установ, організацій або уповноважених ними органів та від громадян.

Досудова доповідь про обвинуваченого повинна містити: соціально-психологічну характеристику, оцінку ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення, висновок про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк. Обвинуваченому надається можливість брати участь у підготовці досудової доповіді, участь особи в якій полягає у наданні персоналу органу пробації інформації, необхідної для підготовки такої доповіді. Так сказано в Законі. Тож інститут досудової пробації викликає певні сумніви стосовно своєї доцільності.

Адже щорічно судами держави розглядається велика кількість кримінальних справ. Підготовка обґрунтованої досудової доповіді по кожній справі, якщо ставитись до цього серйозно (інакше і бути не може), вимагатиме наявності великої кількості працівників органів пробації. Причому працівників високої кваліфікації: юристів, психологів, соціологів, медиків. Мабуть очевидно, що за нинішніх умов це практично нереально. Найімовірніше, ця діяльність може перетворитися у формальність, особливо маючи на увазі, що Закон дає можливість обвинуваченому брати участь у підготовці досудової доповіді, що ставить під сумнів об'єктивність цього важливого документа.

Мимоволі виникає думка про доцільність участі обвинуваченого у складанні обвинувального акта.

Мабуть, варто погодитись із В. Яценко, який зауважує: "Встановлюючи процедуру досудової пробації, законодавець не взяв до уваги, що характеристика особи обвинуваченого, а також можливість чи неможливість його виправлення без ізоляції від суспільства встановлюється і оцінюється виключно судом, і тільки на підставі всіх обставин справи. Таким чином, оцінка ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення органом пробації, а фактично кримінально-виконавчою інспекцією, в тому числі надан-

ня нею висновку про можливість виправлення без обмеження волі або позбавлення волі на певний строк уявляється з процесуальної точки зору неможливою, оскільки таку оцінку і такі висновки дає тільки суд і тільки в передбаченому процесуальним законом порядку. Незрозуміло також яким чином варто вчинити суду у випадку незгоди однієї або обох сторін з досудовою доповіддю” [2].

Справді, чи не суперечить таке завдання органу пробації положенню ст. 124 Конституції України “Делегування функцій судів, а також привласнення цих функцій іншими органами чи посадовими особами не допускається”.

Нарешті, третім видом пробації є *пенітенціарна пробація* – підготовка осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення з метою трудового і побутового влаштування таких осіб після звільнення за обраним ними місцем проживання (п. 1 ст. 11 Закону).

Орган пробації спільно з державними та органами місцевого самоврядування сприяють засудженим, які готуються до звільнення у: визначенні місця проживання після звільнення; влаштуванні до спеціалізованих установ для звільнених; госпіталізації до закладів охорони здоров’я осіб, які потребують стаціонарної медичної допомоги; працевлаштуванні працездатних осіб (п. 2 ст. 11 Закону).

Щодо цього виду пробації теж є певні сумніви. Адже і до цього часу в установах виконання покарань у наявності були співробітники, які відповідали за цю частину роботи. Вони мали можливість постійно контактувати із засудженими, всебічно вивчаючи їх протягом тривалого часу.

Згідно із ст. 156 КВК України не пізніше ніж за три місяці до закінчення строку покарання адміністрація установи виконання покарань передає в територіальні органи міністерства юстиції України і центри зайнятості населення інформацію для організації трудового і побутового влаштування засудженого за обраним ним місцем проживання. В установах виконання покарань організуються курси підготовки засуджених до звільнення.

Щодо соціальної адаптації і соціального патронажу відносно осіб, звільнених після відбуття покарання з установ, які його виконували, то ці питання вирішуються Законом України “Про соціальну адаптацію осіб, які відбувають чи відбули покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк” і низкою підзаконних актів, де чітко визначені суб’єкти соціального патронажу.

Справедливе і зауваження В. Яценко про сумнівну доцільність покладання на орган пробації обов’язку збору всіляких характеризуючих обвинуваченого документів у той час, коли з цим завданням слідчі, прокурор, адвокат і самі непогано справляються [Там само].

Слушно зауважити щодо відхилення рекомендацій, що публікувалися в ЗМІ, про доцільність внесення в функції пробації такої інституції, як примирення сторін (потерпілого і обвинуваченого в разі усунення претензій одного до другого). Адже це функція суду (Розділ VI КПК України), а також оплати за рахунок підозрюваного, обвинуваченого видатків роботи пробаційної служби.

Сумнівною здається також теза, висловлена на сторінках видання “Закон і обов’язок”: ...з економічної точки зору утримання пробації для держави дешевше, ніж витрати на утримання місць позбавлення волі [3].

У принципі це очевидно. Також не може бути безпідставного засудження до покарань, не пов’язаних з утриманням в установах виконання покарань осіб, які на це не заслуговують, тільки тому, що це обійдеться дешевше.

Закон (ч. 2 ст. 65 КК) декларує: особі, яка вчинила злочин, має бути призначене покарання, необхідне й достатнє для її виправлення та попередження нових злочинів.

Загалом життя покаже дієвість окремих положень Закону “Про пробацію”, мабуть, необхідно буде внести певні зміни і доповнення у цей закон і підготовлені на його підставі підзаконні акти. Ймовірно, що лякатись цих змін не потрібно, адже як би там не було, у нас свої традиції і далеко не завжди неприйнятні доробки в галузі практики роботи правоохоронних органів.

Згадаємо постулат римського права “Ad ea debeat adaptari jus, quae prequenter eveniunt”

(Право слід застосовувати до тих випадків, які відбуваються часто).

Література

1. Закон України "Про пробачення" від 5 лютого 2015 р. // Голос України. — № 35. — 26.02.15. — С. 12.

2. Янчук О. Міжнародний досвід: Сполучені Штати Америки // Закон і обов'язок. — 2011. — № 2. — С. 4–5.

3. Яценко В. Пробация: реальная реформа или видимость изменений? [Электронный ресурс] / В. Яценко // Юрист & закон. — 2015. — № 9. — Режим доступа: http://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA007808

4. Усик Н. Перспективи впровадження пробачення в Україні / Н. Усик // Закон і обов'язок. — 2015. — № 25. — С. 3.

Закон України "Про пробачення" треба вітати, але й прискіпливо вивчати його вплив на стан злочинності, своєчасно корегуючи окремі положення цього акта.

Закон Украины "О пробации" нужно приветствовать, но и тщательно изучать его влияние на преступность, своевременно корректируя отдельные положения этого акта.

The Law of Ukraine "On probation" should be welcomed, but also carefully study its impact on the crime in time to managing some provisions of this act.

Надійшла 23 листопада 2015 р.

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОТВОРЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ І МОНІТОРНА ДЕМОКРАТІЯ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 47(4), с. 51–55

Основною проблемою законотворчої діяльності в Україні є криза політичних партій, яка визнається переважною більшістю авторитетних дослідників та вчених і має істотний вплив на сучасний стан парламенту. Перш ніж конкретизувати вплив цієї кризи на парламент як політичний інститут, очевидно, слід вказати на причини, сутність, основні показники і причинно-наслідковий зв'язок цієї кризи з розробкою новітніх концепцій демократії.

Період 1980-х — початку 1990-х років, за твердженням багатьох дослідників, характеризується втратою згуртованості в політичних партіях західних демократичних країн. До цього ідеологія гарантувала достатню тождественність виборця і партії, а починаючи з цього часу, антиідеологічні тенденції сучасного, постмодерністського світу все більше підривають політичну репрезентацію та її ідеали. Наявність різних партій в парламенті не свідчить про політичну недосконалість країни, а є сенсом існування інституту парламенту, який представляє електорат, для того, щоб погоджувати існуючі відмінності в думках. Відповідно, представницький орган, як стверджує сучасний дослідник Ф. Анкерсміт, за своєю природою повинен бути розділеним: “представницький орган, який не поділений, становить суперечності у визначенні, він марний і надлишковий, оскільки прийматиме рішення, які цілком могли б бути прийняті і без нього” [1, 56].

Інакше кажучи, політична партія є необхідною для сучасного парламенту і демократії загалом. Без партії електорат не мав би ефективного інструменту впливу на процес прийняття державних рішень, крім того, партії створювалися здебільшого для подолання інерції і слабкості держави: без партій уря-

ду рідко вдається домогтися від парламенту ухвалення якогось зі своїх планів. Тому політична система без політичних партій виявиться паралізованою. Все це впливає і функціонує в межах парадигми ліберальної (парламентської, представницької) демократії, яка протягом кількох століть вважалася найдосконалішим суспільним ладом і ознакою цивілізованості. Втім, з настанням епохи постіндустріалізму проблема ліберальної демократії дедалі частіше центрується питанням її кризи та деградації. Інакше кажучи, специфіка сучасного інтелектуального простору щодо демократичної проблематики виявляється у скепсисі щодо здатності ліберальної демократії вирішувати проблеми “нового типу”, а також у неабиякій стурбованості з приводу її майбутнього.

Виклики, кинуті “постсучасністю” представницькій демократії, помітно актуалізували дослідницьку думку, траєкторія руху якої спрямована на аналіз та осмислення сучасного стану демократії, принципи її діяльності і політичні наслідки сучасної демократичної практики. Особливий інтерес та евристичний потенціал в межах окресленого проблемного ландшафту становлять теоретичні напрацювання відомого англійського дослідника Дж. Кіна, який спробував виявити специфіку

нової форми демократії, яку він називає “моніторна демократія” [4; 11].

І тема кризи сучасних політичних партій, і криза класичних концепцій демократії є наразі дуже актуальними серед політологів і були відображені в працях Р. Інглхarta, П. Меїра, Ф. А. Хайєк, П. Ігнаці, Дж. Кіна, І. Крaстєва, Д. Дзoлo, М. Гoлoвaтoгo, Т. Кoс-тюк, В. Пугач та ін. [2–5; 8–10].

Більшість дослідників схиляються до думки, що партійна криза пов’язана, швидше, з оновленням типу партії, а не з руйнуванням партії як такої. Так, П. Меїр пов’язує кризу з організаційною відсталістю партій при виконанні ними своїх функцій, а не з ерозією самих функцій [7]. К. фон Бейме виокремлює три основні напрями критики партій [7, 338]:

1) партії загрожують нормативно прийнятому “загальному благу”;

2) партії не є поганими по суті, але є “хороші” і “погані” партії;

3) партії приймаються, але в той же час є й інші інститути, які виконують їхні функції.

К. фон Бейме вважає, що криза партій пов’язана зі зміною не тільки їх організаційної структури, а й виконуваних ними функцій. П. Ігнаці стверджує, що криза вразила старий тип партії — масову партію, і ми сьогодні спостерігаємо перехід від старого типу до нового [7]. Американський політолог Р. Інглхарт вважає, що в основі кризи лежить неспроможність переосмислити вчасно нові вимоги часу і швидко змінити партійну ідеологію у бік постматеріалістичних цінностей [5].

Вже починаючи з 1970–1980-х рр. у політичному житті західних країн спостерігаються деякі процеси, сукупність яких можна позначити як криза партійної демократії. Він був зумовлений низкою обставин, пов’язаних зі змінами в соціально-економічній, політичній та інформаційній сферах життя суспільства. Насамперед такій кризі сприяли соціальні зміни в суспільстві, серед яких особливо слід виділити зростання ролі і впливу середнього класу, залучення жінок у виробництво і міграцію населення. Колишні масові по перевазі партії орієнтувалися на стійкий класовий поділ і розглядалися в якості політичних представників великих соціальних

груп. Зростання середнього класу призвело до скорочення масової бази партій, залучення жінок у виробництво стимулювало їх політичну активність і внесло багато нових вимог, що висувались до політичної організації. Міграційні процеси розхитували стійкість великих соціальних груп, порушуючи їх політичну єдність. Значущою також виявилась криза традиційних ідеологій і зростання постматеріалістичних цінностей. Колишні партії у своїх ідеологіях і програмних документах орієнтувалися на виявлення насамперед матеріальних запитів, пов’язаних із заробітною платнею, власністю, тривалістю робочого часу тощо. Постіндустріальне суспільство характеризується пріоритетом інших потреб, пов’язаних насамперед з кар’єрою, культурними запитами, престижем тощо. Велике значення мав і технологічний розвиток, пов’язаний з виникненням і розвитком нових засобів масової комунікації. Змінювалися механізми політичної мобілізації та виявлення громадської думки. Телебачення посіло особливе місце в політиці. Крім того, колишні партії не врахували змін в організації державної влади (децентралізація і деконцентрація).

Тотальна медіатизація сучасного постіндустріального суспільства зумовлює зсув пояснювальної схеми сучасного стану ліберальної демократії у бік моніторної демократії, що особливо виразно артикульоване у наукових доробках відомого англійського дослідника Дж. Кіна [4; 11].

Отже, згідно з Дж. Кіном моніторна демократія — “це нова історична форма демократії, певний різновид “постелекторальної” політики та уряду, що визначаються швидким зростанням найрізноманітніших типів позапарламентських механізмів контролю влади” [4, 104, 105]. Провідна роль у виникненні та зміцненні моніторної демократії належить “мережам моніторингу влади”, які функціонують паралельно, а іноді й врозріз, з традиційними структурами представницької демократії, до яких належить парламент. Однак можливість нового типу демократії зумовили й інші чинники. Це дає підстави говорити про моніторну демократію як про результат чис-

ленних, переплених між собою впливів, що зрештою призвело до “трансформації духу, мови та інститутів демократії” [4, 126].

Практика моніторної демократії послаблює владу виборів, політичних партій та парламентів над життям громадян, що призводить до певних змін у змістовному наповненні демократії. Остання починає означати щось більше, аніж просто чесні та вільні вибори, хоча їх роль зберігається. До особливих характеристик моніторної демократії належить те, що потенційно усі сфери соціально-політичного життя можуть потрапити під контроль та перевірку не лише стандартних структур представницької демократії, а й усього комплексу непартійних, непарламентських органів, які діють як у межах територіальних державних утворень, так і поза ними. Ці моніторні інститути, звільнені від вад офіційної політики, змінили її мову, поширюють культуру голосування та представництва, прагнуть до надання політичних прав якомога більшій кількості громадянських голосів. Істотне зростання чисельності та розмаху моніторних інститутів дають змогу говорити про контурне окреслення нової картини політичного світу, де засадниче правило представницької демократії “одна людина, один голос” змінюється новим принципом моніторної демократії: “одна людина, багато інтересів, багато голосів, багато голосувань, багато представників” [6, 112]. При цьому, як підкреслює Дж. Кін, моніторна демократія не прагне відновлення духу демократії зібрань, тобто ліквідації представництва. Останнє їй вкрай потрібне так само, як і вибори. Йдеться про боротьбу за такий спосіб життя та модус правління, за яких політична влада постійно підпорядковуватиметься діючій системі стримувань та противаг, внаслідок чого ніхто не матиме права здійснювати свавілля і керувати за відсутності або всупереч згоді підлеглих чи їх представників.

Отже, моніторна демократія є абсолютно новим в історичному відношенні типом демократії, який працює зовсім не так, як у підручниках описується “представницька”, “парламентська” або “ліберальна” демократія. “Там, де існує моніторна демократія, — відзначає

Дж. Кін, — такі інститути, як періодичні вибори, конкуренція багатьох партій і право громадян публічно висловлювати схвалення або несхвалення прийнятих законів, нова історична форма демократії вирізняються тим, що потенційно усі сфери соціально-політичного життя можуть контролюватися і не лише стандартними структурами представницької демократії, а й усім комплексом непартійних, непарламентських органів, які діють як у межах територіальних держав, так і поза ними” [6, 334].

Підсумовуючи, видно, що рівень представництва партій у законодавчому органі державної влади є критерієм визнання їх політичного авторитету в суспільстві, а парламентська боротьба політичних партій відображає співвідношення політичних сил у ньому, прихильники масових демократичних рухів, груп інтересів, а також радикальні ліві і праві антиполітичні партії виступають проти традиційних партій політичного істеблішменту, пов’язуючи партійну кризу саме з подібним консерватизмом. Водночас основна причина все ж бачиться нам у вичерпності тих форм демократії, в які була включена традиційна партія, побудована на масовому членстві, репрезентації соціальних інтересів і досить жорсткою організаційною структурою та ідеологічною ідентифікацією. Радикальна критика схильна до того, щоб бачити в них процес занепаду ліберальної демократії, яка постає в цій критиці як олігархія політичних професіоналів. Критика репрезентативної демократії вказує на звуження числа осіб, здатних істотно впливати на процес прийняття політичних рішень, на ілюзорний характер виборів і маніпулятивний механізм висвітлення політичного процесу в ЗМІ. У такому розрізі концепція моніторної демократії і справді вбачається альтернативною, адже її основний постулат полягає в тому, щоб пропагувати відхід від однобічного розуміння демократії, що ґрунтується на засадах чесних виборів, і пропагує тримати міць влади у вузді, підпорядкувати уряди, корпорації та інші інституції, серед яких і парламент з його традиційною репрезентативною функцією, у тривалому громадському нагляді та контролі

через моніторингові інституції, підвищувати якість політичної репрезентації.

Література

1. Анкерсмит Ф. Р. Эстетическая политика. Политическая философия по ту сторону факта и ценности / под науч. ред. И. Борисовой; [пер. с англ. Д. Краlechкина]. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2014. — 432 с.
2. Дзолло Д. Демократия и сложность: реалистический подход; пер. с англ. А. А. Калинина (предисловие, гл. I–IV), Н. В. Эдельмана (гл. V, заключение), М. А. Юсима (предисловие к русскому изданию); Гос. ун-т “Высшая школа экономики” [Текст] / Д. Дзолло. — М.: Изд. дом Высшей школы экономики, 2010. — 320 с.
3. Иноземцев В. Л. (ред.) Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества; Вступ. статья В. Л. Иноземцева [Текст] / В. Л. Иноземцев. — М.: Европа, 2010. — 318 с.
4. Кин Дж. Демократия и гражданское общество / Дж. Кин; [пер. с англ. Л. Б. Макеевой, И. И. Мюрберг;

послел. М. А. Абрамова]. — М.: Прогресс-Традиция, 2001. — 400 с.

5. Крастев И. Демократия и разочарованность / Демократия и модернизация: к дискуссии о вызовах XXI века / Центр исследований постиндустриального общества; вступ. статья В. Л. Иноземцева / И. Крастев. — М.: Европа, 2010. — С. 145–160.

6. Мюллер Я.-В. Споры о демократии: политические идеи в Европе XX века / Я.-В. Мюллер; [пер. с англ. А. Яковлева]. — М.: Изд. ин-та Гайдара, 2014. — 400 с.

7. Парламентаризм: проблемы теории, истории, практики: сб. науч. ст. — М.: Юрлитинформ, 2010. — 304 с.

8. Политика и личность / под ред. Й. Поллака, Ф. Загера, У. Сарцинелли, А. Циммер; [пер. с нем. С. С. Димитрова]. — Х.: Гуманит. центр, 2012. — 288 с.

9. Сморгунув Л. В. Сравнительная политология: учеб. для вузов. Стандарт третьего поколения / Л. В. Сморгунув. — СПб.: Питер, 2012. — 448 с.

10. Хайек Ф. А. Общество свободных / под ред. Ю. Колкера; [пер. с англ. А. Кустарева]. — Overseas Publications Interchange Ltd, London, 1990. — 309 с.

11. Keane J. The life and Death of Democracy. — Simon & Schuster / W. W. Norton & Company. — London, 2009. — 992 p.

Парламентаризм як форма народного представництва є закономірним наслідком розвитку соціуму і визнається найважливішим елементом сучасної демократії. Інститут політичного представництва (парламент) виявляє сутність демократії, оскільки формується, як правило, демократичним шляхом, є формою політичного спілкування і вибудовує свою роботу на основі пошуку компромісу та згоди. Криза сучасних політичних партій серйозно позначилась на парламентаризмі і демократії загалом, ставлячи під сумнів дієвість і актуальність постулатів ліберальної демократії для сучасного соціуму, адже кожна нова історична форма демократії перероджується в досконалішу, адаптуючись під вимоги часу. Альтернативною є концепція моніторної демократії, ключова пресупозиція розуміння якої полягає в тому, що пропагує відхід від одностороннього розуміння демократії, що ґрунтується на засадах чесних виборів, і пропагує тримати міць влади у вузді, підпорядкувати уряди, корпорації та інші інституції тривалому громадському нагляду і контролю через моніторингові інституції, підвищувати якість політичної репрезентації.

Парламентаризм как форма народного представительства является закономерным следствием развития социума и важнейшим элементом современной демократии. Институт политического представительства (парламент) выражает сущность демократии, поскольку формируется, как правило, демократическим путем, является формой политического общения и выстраивает свою работу на основе поиска компромисса и согласия. Кризис современных политических партий серьезно сказался на парламентаризме и демократии в целом, ставя под сомнение действенность и актуальность постулатов либеральной демократии для современного социума, ведь каждая новая историческая форма демократии перерождается в более совершенную, адаптируясь под требования времени.

Альтернативной является концепция мониторинговой демократии, ключевая пресуппозиция понимания которой заключается в том, что пропагандирует отход от одностороннего понимания демократии, основанного на принципе честных выборов, и пропагандирует держать мощь власти в узде, подчинить правительства, корпорации и другие институты общественному надзору и контролю через мониторинговые институты, повышать качество политической репрезентации.

Parliamentarism as a form of popular representation is a natural consequence of the society development and recognizes the essential element of a modern democracy. Institute of political representation (parliament), been mainly formed democratically, expresses the essence of democracy and is a form of political communication building its work on the basis of compromise and consensus. The crisis of modern political parties seriously affected parliamentarism and democracy in general, calling into question the validity and relevance of the tenets of liberal democracy for modern society, because every new historical form of democracy degenerates into a better, adapting the requirements of time. An alternative is the concept of a monitor democracy, the key presuppositions of understanding of which is that promoting a departure from unilateral understanding of democracy based on the principles of fair elections and promotes to keep the power of government in check, to subordinate governments, corporations and other institutions to public oversight and control over monitoring institutions, to improve the quality of political representation.

Надійшла 19 листопада 2015 р.

ХАРАКТЕРИСТИКА МІЖНАРОДНО-ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ПРАЦІ ШАХТАРІВ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 47(4), с. 56–61

Аналізується міжнародно-правова система норм, спрямованих на забезпечення охорони праці шахтарів як на універсальному, так і на регіональному рівнях. Особлива увага приділяється дослідженню конвенційного механізму Міжнародної організації праці щодо поліпшення безпеки та гігієни праці у шахтах. Сформульовано бачення шляхів посилення ефективності системи правового забезпечення охорони праці у шахтах.

Безумовно, праця шахтарів гірничовидобувної та вугільної промисловості відіграє надважливе значення для розвитку економіки та забезпечення енергетичної безпеки. Водночас робота у шахтах у більшості держав світу характеризується важкими умовами, серед яких — коливання температур, вологість, забруднення пилом, високий ризик травмування на виробництві [1]. Проблема охорони праці шахтарів досить гостро постає також для нашої держави. Так, за даними Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України протягом 2014 року було зафіксовано 2054 випадки травмування шахтарів вугільної та гірничовидобувної промисловості, у тому числі 111 випадків травмування зі смертельними наслідками [2]. Питання правової охорони праці шахтарів як на міжнародному, так і на національному рівні висвітлено у працях таких вітчизняних та зарубіжних вчених, як Н. Болотіна, Я. Білошук, В. Венедіктов, В. Грохольський, О. Дзеркаль, І. Доля, І. Кісельов, А. Лозовий, О. Музичук, З. Яремко, М. Мацінтаїр, Джей. Л. Кохлер та ін. Однак складний та багатоаспектний характер проблеми правового забезпечення безпеки праці у шахтах зумовлює **актуальність** подальших наукових досліджень у цьому напрямі.

Комплексно дослідимо міжнародно-правову систему забезпечення охорони праці шахтарів. Насамперед необхідно визначити такі завдання:

- аналіз універсальної міжнародно-правової системи забезпечення безпеки та гігієни праці на шахтах;
- дослідження правових аспектів посилення безпеки праці гірників на рівні ЄС;
- висвітлення участі України в міжнародно-правовій системі забезпечення охорони праці шахтарів.

Дослідження системи міжнародно-правового забезпечення охорони праці шахтарів на універсальному рівні потребує насамперед аналізу нормативно-правових актів, прийнятих Міжнародною організацією праці в цьому напрямі.

Потрібно зазначити, що в межах нормотворчої діяльності МОП протягом багатьох десятиліть приділялась увага полегшенню важких умов праці шахтарів та посиленню безпеки їхньої праці. Так, прогресивними на час свого прийняття і досі актуальними є положення, передбачені в Конвенції МОП “Про обмеження робочого часу на вугільних шахтах” від 1935 року. У статті 3 зазначеної Конвенції міститься імперативний припис,

згідно з яким час, який робітник проводить у вугільній шахті під землею, не може перевищувати семи годин сорока п'яти хвилин на день. Згідно з ст. 6 вказаної Конвенції забороняється залучати шахтарів до підземних робіт у неділю та у встановлені законом святкові дні. Залучення шахтарів до роботи у вугільних шахтах у вказані дні, згідно з Конвенцією, дозволяється тільки в тому разі, якщо вони матимуть не менше 24 год. відпочинку поспіль, з них — не менше 18 год. повинні припадати на неділю або у встановлені законом святкові дні. Конвенцією передбачено можливість встановлення в національному законодавстві певних винятків із зазначеного вище правила, які стосуються окремих категорій підземних робіт для працівників, які досягли 18 років, зокрема [3]:

- безперервної за своїм видом роботи;
- роботи із забезпечення безпеки на шахті;
- роботи, необхідної для забезпечення вентиляції шахти;
- роботи, що пов'язана з необхідністю надання першої допомоги під час хвороби або нещасного випадку;
- роботи, яка за своїм характером є терміновою, пов'язаною із машинним устаткуванням і яка не може бути виконана протягом встановленого робочого часу шахтарів.

Слід зазначити, що на запобігання професійним захворюванням молодих людей, що працюють у шахтах, спрямована Конвенція Міжнародної організації праці № 124 “Про медичний огляд молодих людей з метою визначення їх придатності до праці на підземних роботах у шахтах і копальнях” від 1965 р., що була ратифікована Українською РСР в 1970 р. Стаття 2 зазначеної Конвенції передбачає імперативну вимогу стосовно організації та проведення ретельного огляду медичними працівниками осіб, які приймаються на підземні роботи у шахтах та є молодшими двадцяти одного року, а також необхідність подальшого проведення періодичних медичних оглядів таких працівників з метою визначення їх придатності до підземних робіт не рідше одного разу на рік.

Вказаною Конвенцією деталізується порядок проведення зазначених медичних оглядів молодих осіб. Зокрема, зазначається, що огляди мають бути проведені під наглядом та за відповідальності затвердженого владними органами кваліфікованого лікаря і належним чином засвідчуватись, а при першому медичному огляді обов'язковою вимогою є рентгенівський знімок легенів. Важливо, що в Конвенції йдеться про те, що вказані медичні огляди не повинні оплачуватись молодими людьми, які працевлаштовуються у шахти, або їх батьками [4].

Потрібно зазначити, що з метою уточнення порядку застосування державами — учасницями положень досліджуваної вище Конвенції в 1965 році було прийнято Рекомендацію Міжнародної організації праці № 125 “Щодо умов праці молодих людей, зайнятих на підземних роботах у шахтах та копальнях”. Так, у Рекомендації відображені певні пропозиції урядам держав з метою посилення заходів щодо охорони праці молоді на підземних роботах, що, зокрема, включають [5]:

- покладення зобов'язання на роботодавців щодо проведення та періодичного повторення інструктажів для молодих людей, які працевлаштовуються та працюють на підземних роботах відносно виробничих ризиків, техніки безпеки, а також порядку надання першої допомоги;
- розроблення практичної програми з техніки безпеки для кожної шахти або копальні;
- сприяння організації відпочинку молодих людей, зайнятих на підземних роботах, включаючи їх заняття спортом;
- надання молодим особам, що працюють у шахтах або копальнях, душових та гардеробних з метою забезпечення виробничої санітарії;
- забезпечення за можливості додаткового харчування молоді, що працює на підземних роботах;
- забезпечення можливості молодих працівників, що зайняті на підземних роботах, отримувати систематичне професійне та додаткове технічне навчання.

Варто вказати на те, що серед міжнародно-правових актів МОП, спрямованих на регулювання праці на підземних роботах, є конвенція, що містить положення позитивної дискримінації жінок щодо можливості їх роботи у шахтах. Йдеться про конвенцію Міжнародної організації праці № 45 “Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду” від 1935 р., що була ратифікована УРСР в 1961 р. Положення зазначеної Конвенції характеризуються “позитивною дискримінацією”, оскільки, не зважаючи на ознаки дискримінації за ознакою статі, їхньою метою є захист здоров’я жінок, враховуючи важкі умови праці на підземних роботах. Згідно з вказаною Конвенцією забороняється залучати осіб жіночої статі до праці у шахтах, водночас передбачено можливість держав – учасниць Конвенції встановити в національному законодавстві винятки щодо можливості залучення жінок до підземних робіт, які не супроводжуються важкою фізичною працею, зокрема [6]:

- робіт, пов’язаних із соціальним та санітарним обслуговуванням;
- роботи на керівних посадах, умови якої не супроводжуються фізичною працею;
- роботи, що пов’язана із професійною підготовкою, що допускає перебування у підземних частинах шахти.

Потрібно констатувати, що в багатьох державах світу, зокрема і в Україні, є недотримання на практиці приписів вказаної Конвенції. Існують численні випадки застосування “підпільної” праці жінок у шахтах. Так, наприклад, на залізорудних шахтах Кривого Рогу значною є частка жінок, залучених до важких підземних робіт. При цьому така робота жінок у шахтах передбачає підіймання або переміщення важких предметів (вагою до 40 кілограмів), а також супроводжується такими шкідливими для здоров’я чинниками, як робота з токсичними матеріалами та радіоактивним обладнанням, запиленість, вогкість, вібрація тощо [7].

Слід зауважити, що одним із центральних міжнародно-правових актів щодо охорони праці шахтарів, який певним чином узагальнює положення зазначених вище, є

прийнята Міжнародною організацією праці в 1995 р. Конвенція № 176 “Про безпеку та гігієну праці в шахтах”, що була ратифікована Україною в 2011 р. Відповідно до ст. 5 зазначеної Конвенції передбачено ряд положень, які обов’язково повинні бути відображені в національному законодавстві держав-учасниць, зокрема щодо необхідності:

- створення компетентного органу для забезпечення моніторингу стану безпеки та гігієни праці шахтарів;
- забезпечення належного контролю щодо стану охорони праці у шахтах;
- здійснення інспекційної перевірки шахт;
- забезпечення повідомлення про нещасні випадки на підземних роботах та забезпечення їх ефективного розслідування;
- організації збору статистичних даних про професійні захворювання та нещасні випадки на виробництві та їх публікації;
- створення умов для одержання працівниками, залученими до підземних робіт, або їх представниками консультацій щодо питань охорони праці.

Приписи Конвенції також зобов’язують роботодавців вживати заходів щодо здійснення контролю за джерелом виробничих ризиків у шахтах, а також можливого їх усунення та мінімізації, що, зокрема, передбачають [8]:

- обладнання шахт системою зв’язку, механічним та електричним обладнанням для забезпечення безпеки праці;
- підтримання стійкості гірських порід у тих місцях, до яких шахтарі мають доступ, виконуючи роботу;
- спостереження, перевірка та оцінювання виробничого середовища шахт з метою виявлення небезпечних для працівників чинників;
- вжиття заходів, спрямованих на профілактику та протидію вибухам і пожежам на шахтах;
- розроблення плану усунення аварійних ситуацій відповідно до особливостей окремих шахт;
- забезпечення шахтарям, які постраждали внаслідок хвороби або нещасного випадку на виробництві, першої медичної

допомоги та транспортування до медичних закладів.

Для уточнення та роз'яснення положень розглянутої вище Конвенції Міжнародною організацією праці в 1995 р. було прийнято однойменну Рекомендацію № 183 “Щодо безпеки та гігієни праці у шахтах”. Зокрема, у п. 16 Рекомендації зазначено, що до чинників особливої небезпеки, які потребують наявності оперативного плану заходів, належать: викиди або обвалення породи; викиди газу; вибухи та пожежі на шахтах; припинення тяги повітря; ймовірність сейсмічної активності; виробничі ризики, пов'язані з виконанням роботи в особливо важких геологічних умовах. Важливим положенням, викладеним у п. 26 Рекомендації, є необхідність забезпечення доступу працівників шахт до інформації про стан забезпечення охорони їхньої праці [9].

Наголосимо, що вихідні універсальні міжнародно-правові норми, спрямовані на охорону праці шахтарів, відображені та певною мірою деталізуються на регіональному рівні, зокрема, на рівні правових норм Європейського Союзу. Так, Директивою № 92/104 ЄЕС “Про мінімальні вимоги щодо поліпшення безпеки і захисту здоров'я працівників гірничовидобувних підприємств з підземними і відкритими способами видобування” передбачено низку зобов'язань для роботодавців, до яких, зокрема, належать [10]:

- створення умов для безпечного виконання роботи шахтарями та іншими працівниками, що досягається належним проектуванням, облаштуванням та обслуговуванням робочих зон;
- забезпечення нагляду відповідальними особами за виробничим процесом;
- доведення до відома всіх працівників змісту інструкцій з охорони праці;
- забезпечення проведення регулярних інструктажів працівників з безпеки та гігієни праці;
- розроблення на початку робіт документа про безпеку і захист здоров'я, в якому відображено: визначення та оцінку небезпек для працівників на робочих місцях; заходи, які вжиті роботодав-

цем для посилення безпеки та захисту здоров'я працівників; наявність нагляду за станом устаткування на робочих місцях та його експлуатацією;

- координація вжиття заходів, спрямованих на посилення безпеки та гігієни праці шахтарів;
- вжиття протипожежних та протипожежних заходів;
- негайне повідомлення компетентним органам про нещасні випадки, що сталися на виробництві.

Також серед нормативно-правових актів Європейського Союзу, що безпосередньо спрямовані на поліпшення безпеки та гігієни праці гірників, необхідно зазначити Директиву № 92/91 ЄЕС “Стосовно мінімальних вимог щодо підвищення рівня безпеки та охорони здоров'я працівників на гірничовидобувних підприємствах, де сировина видобувається через свердловини”. Порівняльний аналіз положень вказаної Директиви та Директиви “Про мінімальні вимоги щодо поліпшення безпеки і захисту здоров'я працівників гірничовидобувних підприємств з підземними і відкритими способами видобування” засвідчує, що за своїм змістом норми досліджуваних документів, що окреслюють коло зобов'язань роботодавців стосовно охорони праці гірників, майже повністю збігаються [11].

Своєю чергою достатньо важливими є положення з точки зору забезпечення безпеки праці у шахтах, враховуючи шкідливі для здоров'я умови праці гірників, відображені в Директиві № 89/656 ЄЕС “Про мінімальні вимоги до охорони здоров'я та безпеки при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочих місцях”. Зазначеною Директивою передбачена необхідність використання працівниками індивідуальних засобів захисту за наявності виробничих ризиків, які неможливо усунути іншими методами. При цьому, з огляду на положення Директиви, роботодавець зобов'язаний забезпечувати працівників засобами індивідуального захисту, які відповідають існуючим на виробництві ризикам; організовувати навчання працівників щодо їх застосування, а

також забезпечувати своєчасну заміну або ремонт вказаних засобів [12].

Окреслюючи участь нашої держави в міжнародно-правовій системі забезпечення охорони праці гірників, необхідно зазначити, що Україна є учасницею більшості фундаментальних міжнародно-правових актів МОП з цього питання. Міжнародно-правові вимоги стосовно посилення безпеки підземної праці відображені на рівні національного законодавства України. Так, система норм національного законодавства України, що впливають на посилення безпеки та гігієни праці шахтарів, охоплює:

- Кодекс законів про працю України;
- Закон України “Про охорону праці”;
- Гірничий Закон України;
- Закон України “Про підвищення престижності шахтарської праці”;
- Закон України “Про аварійно-рятувальні служби”;
- Закон України “Про пожежну безпеку”;
- Наказ Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України “Про затвердження правил безпеки у вугільних шахтах”.

Відповідно, підґрунтям правового забезпечення безпеки та гігієни праці у шахтах є як загальні норми трудового законодавства, так і спеціальні законодавчі акти, дія яких спрямована на правовий захист трудових відносин шахтарів.

Отже, на підставі зазначеного вище можна стверджувати, що багаторічна нормотворча діяльність Міжнародної охорони праці щодо охорони праці шахтарів забезпечила наявність достатньо повної та всебічної системи міжнародно-правових імперативних та рекомендаційних норм з цього питання. Своєю чергою зазначені фундаментальні універсальні міжнародно-правові приписи набувають подальшого розвитку та деталізації на регіональному рівні, у тому числі на рівні норм Європейського Союзу. Водночас заходи, що вживаються державами для імплементації міжнародно-правових норм, спрямованих на охорону праці гірників, не є достатніми, про що свідчить високий рівень професійної захворюваності та виробничого травматизму

вказаної категорії працівників, а також наявність проблеми підпільної праці жінок у шахтах. До заходів, що сприятимуть поліпшенню безпеки умов праці шахтарів, належить активізація співпраці органів державної влади, представницьких організацій шахтарів та представницьких організацій роботодавців щодо вирішення проблеми вчасного оновлення та ремонту виробничого устаткування та контролю щодо стану виробничої дисципліни у шахтах; посилення відповідальності роботодавців — порушників нормативних приписів щодо забезпечення безпеки та гігієни праці шахтарів, у тому числі посилення відповідальності роботодавців за залучення жінок до важкої фізичної праці у шахтах із забезпеченням ефективної зайнятості жінок.

Література

1. Доля І. Механізми забезпечення соціального захисту шахтарів-інвалідів у відповідності до європейських стандартів / І. Доля [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.niss.gov.ua/Monitor/May2009/15.htm>
2. Стан виробничого травматизму в поточному році в Україні. Матеріали Державної служби гірничого нагляду та промислової безпеки України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://dnop.gov.ua/index.php/uk/operativna-informatsiya/travmatizm>
3. Конвенція МОП “Про обмеження робочого часу на вугільних шахтах” від 21.06.1935 р. № 46 (переглянута) // Конвенции и рекомендации, принятые Международ. конф. труда, 1919–1964. — Женева: Международ. бюро труда, 1991. — Т. 1. — С. 94–97.
4. Конвенція МОП “Про медичний огляд молодих людей з метою визначення їх придатності до праці на підземних роботах у шахтах і копальнях” від 23.06.1965 р. № 124 // Конвенции и рекомендации, принятые Международ. конф. труда, 1919–1966 г. — Женева: Международ. бюро труда, 1983. — С. 86–89.
5. Рекомендація МОП “Щодо умов праці молодих людей, зайнятих на підземних роботах у шахтах та копальнях” від 23.06.1965 р. № 125 // Конвенції та рекомендації МОП. — К., 1997. — 387 с.
6. Конвенція МОП “Про використання праці жінок на підземних роботах у шахтах будь-якого роду” від 21.06.1935 р. № 45 // Конвенции и рекомендации, принятые Международ. конф. труда, 1919–1966 г. — Женева: Международ. бюро труда, 1983. — С. 41–44.

7. Когут І. Давно вже є закон, що жінок на шахті нема... Ну як же нема, коли ми є! / І. Когут // Журн. соц. критики "Спільне" [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://commons.com.ua/davno-vzhe-ye-zakon-shho-zhinok-na-shahti-ne/>

8. Конвенція МОП "Про безпеку та гігієну праці в шахтах" від 22.06.1995 р. № 176 // Офіц. вісн. України. — 2011. — № 18. — С. 109. — Ст. 730.

9. Рекомендація МОП "Щодо безпеки та гігієни праці на шахтах" від 22.06.1995 р. № 183 // Конвенції та рекомендації МОП. — К., 1997. — 387 с.

10. Директива ЄЕС "Про мінімальні вимоги щодо поліпшення безпеки і захисту здоров'я працівників гірничовидобувних підприємств з підземними і від-

критими способами видобування" від 03.12.1992 р. № 92/104 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: old.minjust.gov.ua/file/32377

11. Директива ЄЕС "Стосовно мінімальних вимог щодо підвищення рівня безпеки та охорони здоров'я працівників на гірничовидобувних підприємствах, де сировина видобувається через свердловини" від 03.11.1992 № 92/91 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://old.minjust.gov.ua/45891>

12. Директива ЄЕС "Про мінімальні вимоги до охорони здоров'я та безпеки при використанні працівниками засобів індивідуального захисту на робочих місцях" від 30.11.1989 р. № 89/656 [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/994_b44

Основною перешкодою на шляху до успішної імплементації міжнародно-правових норм, спрямованих на забезпечення безпеки та гігієни праці шахтарів, є відсутність безпечних умов праці у шахтах та залучення жінок до важкої фізичної праці під землею. Вирішення цих проблем потребує консолідації зусиль соціальних партнерів та правоохоронних органів.

Основным препятствием на пути к успешной имплементации международно-правовых норм, направленных на обеспечение безопасности и гигиены труда шахтеров, является отсутствие безопасных условий труда в шахтах и привлечение женщин к тяжелому физическому труду под землей. Решение этих проблем требует консолидации усилий социальных партнеров и правоохранительных органов.

The key obstacle on the way of the successful implementation of the international-legal norms aimed on the miners' occupational safety and health is the employers' failure to provide health working environment in mines and involvement of women in heavy physical labor under the earth. Solving these problems requires the consolidating the efforts of the social partners and law enforcement agencies.

Надійшла 11 серпня 2015 р.

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАСАДИ ПРОВЕДЕННЯ ВИБОРІВ І РЕФЕРЕНДУМІВ ЯК МАСОВИХ ЗАХОДІВ ТА ОХОРОНА ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ЇХ ПРОВЕДЕННЯ

Наукові праці МАУП, 2015, вип. 47(4), с. 62–65

В юридичній літературі масові заходи розглядаються тільки такі, що організовуються з метою задоволення певних потреб громадян. Вже зараз сформувалася певна класифікація масових заходів, які поділяються на політичні, спортивні, культурно-видовищні та релігійні. Водночас жоден з авторів не підходить до визначення виборів та референдумів як масових заходів, ознаки яких вони мають, і їх проведення фінансується і організовується державними органами.

Проблеми проведення виборів неодноразово розглядалися працівниками конституційного права, але проблеми охорони громадського порядку та громадської безпеки під час проведення виборів ще вивчені недостатньо.

Спробуємо визначити вибори і референдуми, які проводяться в Україні як масові заходи, та розглянемо питання охорони громадського порядку та громадської безпеки під час їх проведення.

Громадяни України відповідно до ст. 38 Конституції України мають право обирати і бути обраними до органів державної влади і місцевого самоврядування [1]. Інститут виборів є одним із головних інститутів демократичного суспільства, і у виборах здебільшого бере участь більшість населення країни [2]. Проте немає чіткого визначення чи є вибори масовими заходами. З одного боку, участь у виборах є обов'язком і правом громадян, а з іншого боку, громадяни можуть і не брати участь у виборах, адже відповідальності за неучасть у виборах в нашому законодавстві немає [3]. Оскільки у виборах бере участь більшість населення країни, то вони є масовими заходами, але, з іншого боку, на вибори громадяни можуть приходити поодиночі протягом всього часу їх проведення і це не дає

підстав визначати вибори масовими заходами. Існують також і особливості в організації охорони громадського порядку під час проведення виборів, про що також неодноразово констатували науковці [4].

Передусім, з огляду на теорію масових заходів, яка зараз формується в Україні, необхідно визначити чи є вибори і референдуми в Україні масовими заходами і до якого типу масових заходів вони належать. Згідно з класифікацією, про яку згадувалося, вибори слід зарахувати до політичних масових заходів, адже їм передую велика підготовча робота, проводиться політична агітація, політичні партії та блоки висувують кандидатів, оголошують свої передвиборчі програми, проводять зустрічі з виборцями тощо [5; 6].

З метою встановлення виборів та референдумів масовими заходами пропонується поділити процес виборів на кілька етапів.

Перший етап — це висування кандидатів, яке відбувається по-різному. Одні кандидати оголошують про самовисування, інших висувують трудові колективи та збори громадян. Як масовий захід у цьому випадку ми можемо розглядати тільки ті заходи, коли висування відбувається на зборах колективів. Такі збори є специфічними масовими заходами. Вибор-

ці можуть давати накази своїм кандидатам та обговорювати кандидатури. Такі заходи здебільшого не вимагають посиленої охорони, адже виборці ставлять запитання та чекають відповідей від кандидатів. Проте в історії виборів в Україні є факти, коли різні партії намагаються зірвати проведення заходів з висунення кандидатів шляхом організації заворушень, підкупу окремих громадян та спрямуванням їх на організацію безладу.

В історії виборчих перегонів є також випадки, коли були здійснені напади на кандидатів, їх прихильників та навіть спроби нанесення тілесних ушкоджень та смертельних травм.

Другим етапом, який також є специфічним видом масових заходів, є передвиборча агітація. Підготовка до виборів також передбачає розповсюдження агітаційних матеріалів, які можуть роздаватися індивідуально або в місцях масового перебування громадян. Ми не можемо класифікувати ці дії як масові заходи, адже вони спеціально не організуються.

Водночас розповсюдження агітаційних матеріалів іноді охоплює різні матеріальні подарунки та вигоди, що забороняється і може спричинити певні проблеми для охорони громадського порядку та громадської безпеки [5; 6].

У процесі підготовки до виборів проводяться й інші заходи. Це стосується, власне, самої організації виборів. Політичні партії та блоки висувають своїх представників до виборчих комісій, на зборах, які можна класифікувати як масові заходи. Слід зазначити, що охорона громадського порядку та громадської безпеки під час висунення представників до виборчих комісій здебільшого не забезпечується, проте і випадків зриву таких зборів зафіксовано мало.

Масовими заходами ми можемо назвати і з'їзди політичних партій і блоків, під час яких висуваються кандидати. Такі заходи охороняються переважно прибічниками тих партій і блоків, які проводять згадані заходи, тому охорона громадського порядку та громадської безпеки не є складним завданням. Водночас повідомлення про такі масові заходи

мають спрямовуватися до органів виконавчої влади для того, щоб у разі порушень відповідні органи державної влади могли реагувати і припиняти порушення або спроби вчинення організації масових заворушень.

Особливо слід розглянути питання передвиборчої агітації, які визначені в законах України “Про вибори народних депутатів України” та “Про місцеві вибори”. Законодавством визначено, що передвиборча агітація — це здійснення кандидатами та їх прихильниками будь-якої діяльності, головною метою якої є спонукання виборців голосувати за певного кандидата у депутати або політичну партію [5]. У Законі України “Про вибори народних депутатів” також передбачено, що передвиборча агітація може здійснюватися в будь-яких формах і будь-якими засобами. При цьому визначною рисою передвиборчої агітації є те, що вона має проводитися відповідно до Конституції України і при цьому не повинні порушуватися права та свободи громадян.

Щодо форм проведення передвиборчої агітації, то вона може проводитися у формі зборів громадян, зустрічей з виборцями в громадських місцях, клубах, стадіонах та інших місцях, проведення мітингів на підтримку кандидатів, демонстрацій та інших масових заходів. До форм передвиборчої агітації належать також публічні дебати, дискусії, прес-конференції, які висвітлюють положення передвиборчих програм кандидатів та політичної діяльності партій, що є суб'єктами виборчого процесу, а також проведення концертів, вистав, різних спортивних та інших змагань, демонстрація фільмів та телепередач або інших публічних заходів [5]. Таким чином, передвиборча агітація — це здебільшого масові заходи.

Третім етапом виборів та референдумів слід вважати сам процес голосування. Він може класифікуватися як масовий захід, адже на дільницях присутня велика кількість людей, спостерігачів та інших осіб. Водночас сам процес голосування не можна порівняти з будь-яким класичним масовим заходом, адже кількість учасників постійно змінюється.

Не можна стверджувати, що вибори та референдуми належать до соціальних масових заходів. Це політичні масові заходи, які проводяться здебільшого політичними партіями та їх представниками.

Щодо місць проведення голосування, то в законодавстві не визначено, якими вони мають бути. Це переважно приміщення державних і комунальних підприємств, установ та організацій. Використання приватних будівель та приміщень при проведенні голосування не допускається, адже це може вплинути на волевиявлення.

Слід зазначити, що охорона громадського порядку та громадської безпеки під час проведення голосування забезпечується правоохоронними органами за чітко розробленими планами та з відповідною координацією. При цьому працівники правоохоронних органів охороняють виборчі дільниці цілодобово, що не виконується при проведенні інших масових заходів.

На основі такого короткого аналізу можна зробити такі висновки:

1. Вибори і референдуми в Україні можна зарахувати до особливого виду масових заходів, які самі по собі організуються і проводяться як державою, так і політичними партіями й блоками. Вибори можна класифікувати як політичні масові заходи.

2. Охорона громадського порядку та громадської безпеки під час проведення виборів має свої особливості. У більшості випадків така охорона здійснюється державними ор-

ганами, міліцією, СБУ та іншими силовими структурами.

3. Охорона громадського порядку та громадської безпеки в цьому разі проводиться за задалегідь складеними і скоординованими планами, і не передбачає участі громадян.

4. Особлива увага правоохоронних органів приділяється питанням охорони громадського порядку та громадської безпеки на виборчих дільницях, і водночас проводиться охорона життя та здоров'я громадян.

Література

1. Конституція України // ВВР України. — 1996. — № 30. — Ст. 141.

2. Смокович М. І. Правове регулювання розгляду виборчих спорів: теоретичний і практичний аспекти: монографія / М. І. Смокович. — К.: Юрінком Інтер, 2014. — 576 с.

3. Виборче законодавство України: стан, шляхи та перспективи вдосконалення // Матеріали засідань наук.-практ. семінару з проблем виборчого законодавства України. — К.: Ін-т законодавства Верховної Ради України, 2011. — 263 с.

4. Крижанівський А. С. Організація охорони громадського порядку під час проведення виборів в Україні (адміністративно-правовий вимір): монографія / А. С. Крижанівський. — К.: МП Леся, 2015. — 192 с.

5. Закон України "Про вибори народних депутатів України" від 17 листопада 2011 р. № 4061-VI // ВВР України. — 2012. — № 10–11. — Ст. 73.

6. Закон України "Про місцеві вибори" від 14 липня 2015 р. № 595-VIII // ВВР України. — 2015. — № 37–38. — Ст. 366.

Аналізуються адміністративно-правові засади проведення виборів та референдумів в Україні, і на основі аналізу встановлено, що вибори і референдуми є специфічними масовими заходами. Розглянуто також проблеми охорони громадського порядку та громадської безпеки під час проведення виборів та референдумів, і доведено, що методи і форми такої охорони є специфічними.

Проведено аналіз адміністративно-правових основ проведення виборів і референдумів в Україні, і на основі аналізу встановлено, що вибори і референдуми являються специфічними масовими заходами. Рассмотрены также проблемы охраны общественного порядка и общественной безопасности во время подготовки выборов и референдумов, и доведено, что методы и формы такой охраны являются также специфичными.

The analyses of administrative and legal base of elections and referendums in Ukraine is done and on the base of such analyses it is stated that elections and referendums are specific mass events. The problems connected with guarding public order and public security during the preparation of elections and referendums were considered and it is stated that forms and methods of such guarding are specific too.

Надійшла 30 листопада 2015 р.